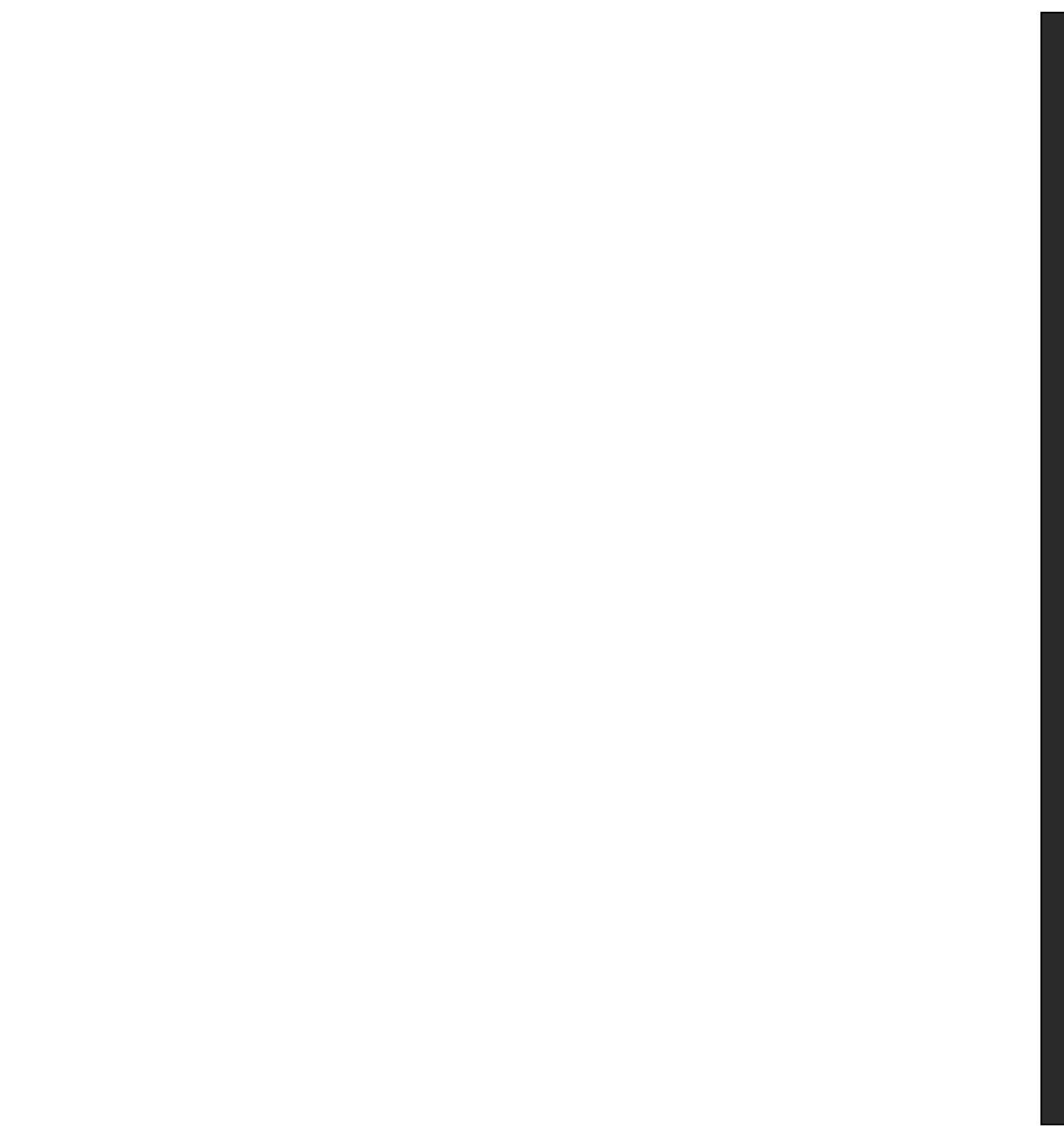

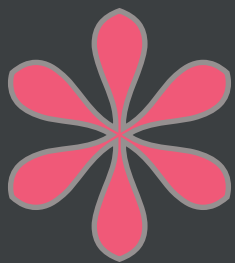
Kanteleen kieliin

Timo Väänänen
Leena Häkkinen
Kari Dahlblom

Slaavilaiset kantelekansat

Kanteleen kieliin

Timo Väänänen
Leena Häkkinen
Kari Dahlblom

Slaavilaiset kantelekansat

Maanite 2019

ISBN 978-952-68465-1-4

artikkelit: Timo Väänänen, Leena Häkkinen ja Kari Dahlblom

valokuvat, ellei toisin mainita: Timo Väänänen

taitto: Timo Väänänen

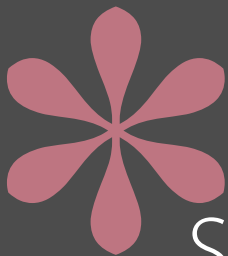
valmistaja: Books on Demand GmbH, Norderstedt, Saksa

Tämän kirjan tiedonhankintaa on tukenut Koneen Säätiö.

© Kanteleen kielin -työryhmä: Kari Dahlblom, Leena Häkkinen, Matti Kontio ja Timo Väänänen 2019

Maanite 2019

maanite

Sisällys

MILJONAKANSOJEN SOITIN 7

PUOLALAISET 12

ROBERT JAWORSKIN MUINAISKANTELE –
GEŃSLEN PERINNETTÄ EI OLE

VALKOVENÄLÄISET 22

ALES TŠUMAKOU SOITTAAN JA
RAKENTAA –
KANTELE YHDISTÄÄ MENNEESEEN

UKRAINALAISET 30

TANJAN PÖYTÄKANTELE –
HUSLI SOI MONESSA MUODOSSA

VENÄLÄISET 42

OLGA GLAZOVA –
PERINNE TAPAHTUU NYT

ETNOGENEZ –
MUSIIKKITARINOITA

VENÄLÄINEN SIIPIKANTELE –
SÄVELIÄ MATKAN VARRELTA

SUUREN ORKESTERIN VÄRITTÄJÄ –
VIERAILU FILHARMONIAN LAVALLA

SLAAVILAISET KANTELEET 70

MUINAISIA KANTELEITA 71

SANKAREITA JA VIIHDYTTÄJIÄ 72

SKOMOROHIT 73

ARKEOLOGISET LYYRAKANTELEET 78

PÖYTÄKANTELEET 82

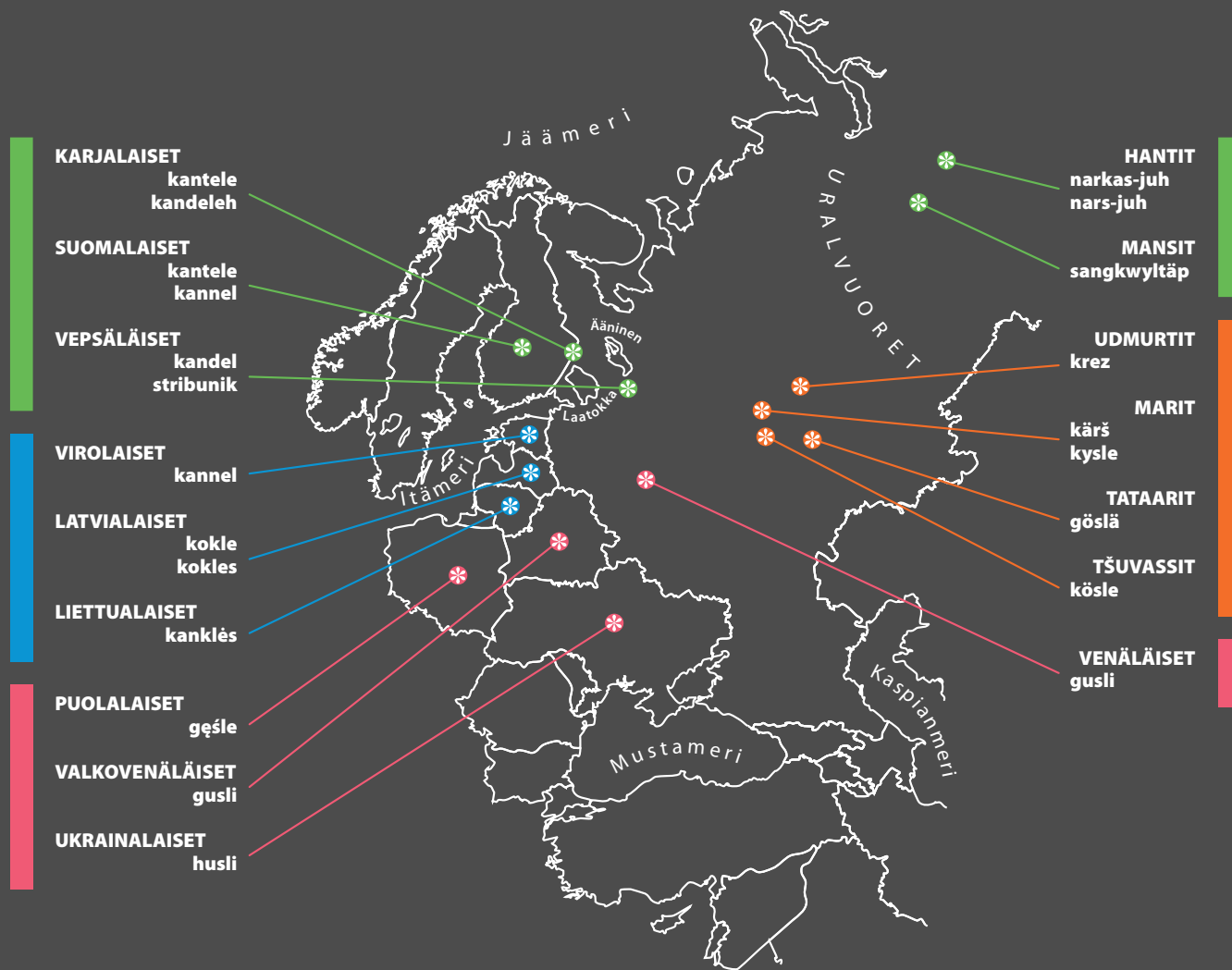
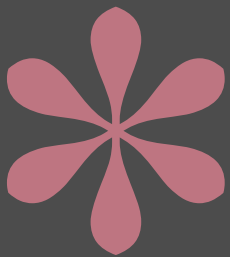
SIIPIKANTELEET 90

LEUKAKANTELEET 98

PERINTEEN JATKUMINEN 100

KIRJALLISUUS 102

HENKILÖHAKEMISTO 104

Kanteleen kieliin

Miljoonakansojen soitin

teksti: TV & LH

Matka jatkuu kanteleen parissa nyt slaavilaisten kansojen luo. Tässä kirjassa kohtaamme puolalaiset, valkovenäläiset, ukrainalaiset ja venäläiset kanteleineen. Slaavilaisten kanteleiden kirjo on laaja. Kaikki tämän kirjasarjan kanteletyypit ovat mukana: lyyrakanteleet, siipi-kanteleet, leukakanteleet ja kaltiokanteleet. Kanteleen asema eri kansoilla vaihtelee tämänkin kirjan kansoilla. Esimerkiksi venäläisillä kanteleella on vahva virallinen asema – koulutus on vakiintunut ja soitin on melko yleinen ja tunnettu. Toisena ääripäänä voi pitää puolalaisia, joille kantele on arkeologinen erikoisuus – sitä soittaa vain muutama soittaja.

Työryhmämme yhteinen matka alkoi vuonna 2008, kun kävimme Udmurtiassa. Sen jälkeen matkaa on tehty yhdessä yli kymmenen vuotta. "Muistan, kun tapasin Kari Dahlblomin ensimmäisen kerran. Olimme lähdössä Udmurtian junaan Helsingin rautatieasemalla vuonna 2008, ja Kari tuli rahavaihtopisteen luona tapaamaan minua touhukkaasti. Yllätyin Karin energiasta ja iloisesta hahmosta, sillä olin puhunut hänen kanssaan vain puhelimesta ennen matkaa. Edessä oli selvästikin kiinnostava ja hauska matka", muistelee Leena Häkkinen matkojen alkuvaiheita nyt vuonna 2018.

Haastattelimme Karia keväällä 2017 viimeisen kerran ennen hänen kuolemaansa. Myös työryhmämme jäsen Matti Kontio kuoli viime vuonna, minkä vuoksi tämän esipuheen kirjoittaminen ei ole ollut meille kahdelle matkaa jatkavalle yksinkertaista, kun kaksi neljästä on poissa.

Mitä Karista ja Matista tulee ensimmäisenä mieleen, kun nyt katsomme kantelematkojamme taaksepäin? "Kari pohti itsekin viimeisessä haastattelussamme sitä,

miten monessa paikassa olemme käyneet ja miten monenlaisia asioita kohdanneet kanteleen parissa, ja kuitenkin yksi vahvimista oivalluksista hänelle on ollut keskisuomalaisen kanteleperinteen löytyminen hänen omista sormistaan", Timo pohtii Leenalle.

Muistokirjoituksessa asia tuotiin esille näin: "Kari löysi Keski-Suomen oman vahvan kanteleperinteen. Siinä se oli ollut aivan silmien ja korvien alla – sekä omissa sormissa taitona. Tutkijana ja soittajana oli Karille jo kertynyt kokemusta mm. itäkarjalaisen kanteleen ja venäläisten kansansoittimien parissa ja hän havaitsi myös lähellä olevan perinteen rikkauden ja elinvoimaisuuden."

Matti Kontiolle *Etnogenez*-konsertti Tšeboksaryssa oli yksi matkojemme kohokohdista. Hän muisteli konserttia Sirkka Halosen toimittamassa *Kanteleen kieliin* -radiosarjan viimeisessä jaksossa: "Konsertissa yhdistyivät moderni ajattelu kansanmusiikista, vanha perinne, teknologia sekä vanhojen ihmisten hurjuus! Konsertissa oli todella hieno tunnelma juuri sen takia, että siinä yhdistyi niin paljon erilaisia elementtejä", Matti kertoi.

Konsertissa esiintyi muusikko-etnomusikologi Sergej Starostin yhdessä kahden muun ammattimuusikon ja kolmen paikallisen pikkukylän naisen kanssa.

"Ne vanhat naiset olivat aivan hurjia – varsinkin solisti, joka suorastaan riehui lavalla, tanssi ja liikkui, lauloi... Siinä oli fuusiomusiikin tunnelmaa – moderneja sävyjä, äänentoistoa – kuvia. Se oli kokonaisuus, joka miellytti valtavasti. Haluaisin, että kansanmusiikki eläisi tälläkin tavalla – fuusiossa."

Kari ja Matti ovat matkanneet muualle, mutta yhteistyömme ei ole päättynyt. Siitä on esimerkkinä tämän kirjan artikkeli slaavilaisten kantelekansojen soittamista, niiden historiasta ja nykypäivästä. Itse asiassa Karin meille jättämä luonnos artikkelista oli ikään kuin toive ottaa haltuun hänen erikoisalaansa – näin olemme jatkaneet yhdessä kirjoittamista, vaikka Kari ei enää olekaan täällä.

Slaavilaisten kansojen kanteleista on julkaistu runsaasti kirjallisuutta pitkältä ajalta, ja sen avulla voi tehdä mielenkiintoisia matkoja – myös historiaan ja tarinoiden myyttiseen muinaisuuteen. Siitäkin on maistiaisja kirjan loppuluvussa.

MONINAISUUS

Tätäkin kirjaa kirjoittaessamme joudumme toteamaan, että sarjamme aihe on laaja. Erityisen hyvin laajuus tulee esille juuri slaavilaisten kansojen kohdalla – mitä voi kertoa n. 250 miljoonan ihmisen soittimesta? Päätimme jo hankkeen alussa, ettemme ole hakemassa kunkin kansan tai soitintyyppin suuria "sankareita". Mieluummin haluamme päästä tutustumaan soitinten arkeen ja juhlaan monipuolisesti. Jaamme omia kokemuksiamme kenttämatoilta ja niistä yhteyksistä, joita olemme kirjaa varten saaneet.

Haaveenamme oli päästä tekemään kenttämato kaikien kansojen kanteleiden luokse, ja lähes kaikkien luona olemmekin käyneet. Ensimmäisellä matkallamme Udmurtiaan vuonna 2008 pysähdyimme Moskovassa, jossa tapasimme Pavel Lukojanovin. Hän vei meidät tutustumaan *Glinkan musiikkikulttuurin keskusmuseoon*. Siellä on esillä vanhimman tunnetun lyyrakanteleen pohjalta rakennettu soitin.

Valkovenäläiseen kanteleeseen tutustuimme kenttämatoalla Kouvolaan *Verlan aika*-festivaalille, kun *Sary Olsa* -yhtyeen kanteleensoittaja ja soitinrakentaja Oles Tšumakou esiintyi siellä 2016.

Puolassa kävimme vuonna 2011 tapaamassa Robert Jaworskia sekä tutustumassa Gdańskissa museon arkeologiseen lyyrakanteleelöytöön. Pietarin-mato toteutui vuonna 2016 samoin kuin mato Ukrainaan. Pietarista kirjaan tulivat mukaan mm. Olga Glazova ja Ukrainasta mm. Tanja Loboda.

Tämän kirjan sivuilla on mukana neljä erilaista kanteletyyppiä. Ne on nimetty tämän kirjan ja radiosarjan tekemisen aikana helpottamaan erilaisista kanteleista kertomista. Luokittelu ei ole tieteellinen, eikä se ole yleinen tutkimuksen käyttämä luokittelu, mutta se on silti ollut hyödyllinen.

Kirjassa käytetään *kantele*-sanaa yleisnimenä, mutta myös eri kansojen omakielisiä nimiä kanteleista on tekstissä mukana. Kanteleen erikielisten nimien moninaisuus on kielikorvaa kutkuttavaa.

KANTELEET

Kanteleet on jaoteltu tässä kirjasarjassa neljään kieliasettelun ja rakenteen mukaiseen luokkaan:

- * lyyrakanteleet
- * siipikanteleet
- * leukakanteleet
- * kaltiokanteleet.

Lyyrakantele on vanhin tunnettu kantelemuoto. Sen tunnuspiirteenä on kannessa oleva aukko, joka menee soittimen läpi. Suomessa tällaista soitintyyppiä edustaa jouhikko. Siipikantele muistuttaa usein lyyrakanteletta muodoltaan, mutta siinä ei ole soittimen läpi menevää aukkoa. Nämä vanhat soitinmuodot rakennetaan usein kovertamalla yhdestä puusta.

Leuka- ja kaltiokanteleet ovat edellisiä soittimia suurempia, ja ne rakennetaan yleensä osista. Leuka-

kanteleen kieliasettelu on symmetrinen ja kaltiokanteleen epäsymmetrinen, eli sen kieliasettelu on *kallel- laan* – siitä nimi kaltiokantele.

Näitä termejä ei ole ajateltu käytettäväksi yksittäisten soittimien niminä vaan kuvaamaan, minkä tyyppinen soitin on kyseessä. Tutkimuksen, perinteen ja opetuksen piirissä on monia muitakin tapoja nimetä näitä soittimia.

Tämän kirjan jälkeen matkamme jatkuu vielä. Näkökirja käsittelee pohjoisia kantelekansoja: suomalaisia, karjalaisia, vepsäläisiä, hanteja ja manseja sekä heidän kanteleitaan. *

Matti Kontio, Leena Häkkinen ja Kari Dahlblom
ihailevat Pietarissa konserttijulistetta vuonna 2011.

Soitintyypit

		siipikantele	lyyrakantele	kaltiokantele	leukakantele
virolaiset	1. Baltilian	*		*	(*)
latvialaiset		*		*	
liettualaiset		*		*	
udmurtit	2. Volgan				*
tataarit					*
marit					*
tšuvassit					*
puolalaiset	3. Slaavilaiset		*		
ukrainalaiset		*	*		*
valkovenäläiset		*	*		*
venäläiset		*	*	*	*
hantit			*		
mansit	4. Pohjoiset		*		
karjalaiset		*		*	
vepsäläiset		*			
suomalaiset		*		*	(*)

Kieliryhmät

suomalais-ugrilaiset balttilaiset slaavilaiset turkkilaiset

suomalais-ugrilaiset	balttilaiset	slaavilaiset	turkkilaiset
virolaiset			
	latvialaiset		
	liettualaiset		
udmurtit			
marit			tataarit
			tšuvassit
		puolalaiset	
		ukrainalaiset	
		valkovenäläiset	
		venäläiset	
hantit			
mansit			
karjalaiset			
vepsäläiset			
suomalaiset			

Kanteleen kieliin

Slaavilaiset kantelekansat -kirja tutustuttaa meidät venäläisten, valkovenäläisten, ukrainalaisten ja puolalaisten kanteleisiin. Kanteleen kieliin -työryhmä on kerännyt aineistoa kenttämatoilla äänittäen, kuvaten ja haastatellen. Timo Väänänen, Leena Häkkinen, Kari Dahlblom ja Matti Kontio ovat tehneet matkat Viroon, Latviaan, Liettuaan, Ukrainaun, Puolaan, Venäjälle, Karjalaan, Udmurtiaan, Tšuvassiaan, Tatarstaniin, Marinmaalle ja Hanti-Mansiaan. Slaavilaiset kantelekansat on kirjasarjan 3. osa.
kanteleenkielin.maanite.fi

maanite

MAANITE, 2019
ISBN 978-952-68465-1-4

9 789526 846514